

04-10-91

ID 1525

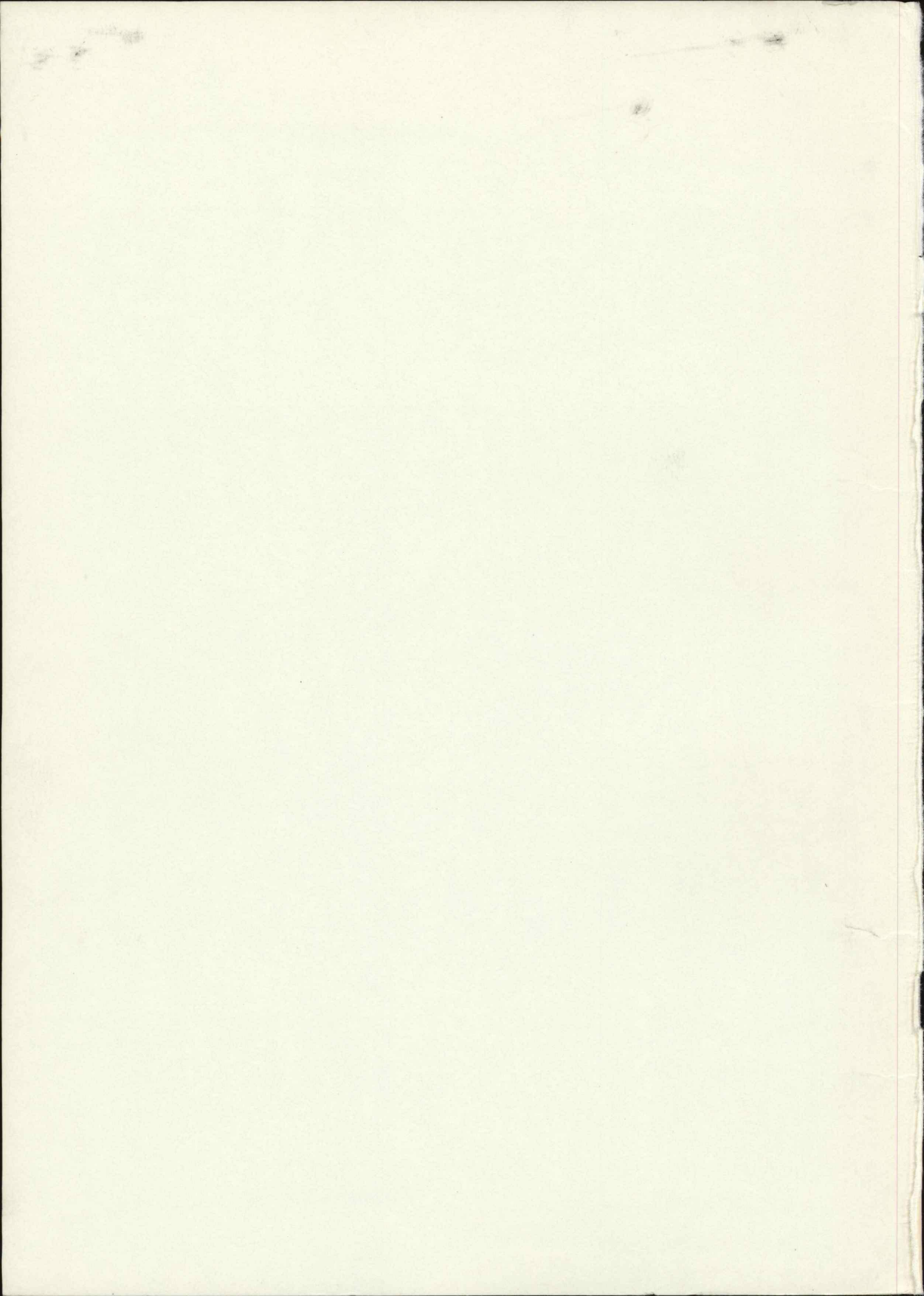
C-2

2.110519127003

GRAVE
gemeente Grave

BESCHERMDE STADS- EN DORPSGEZICHTEN

BESCHERMDE STADS- EN DORPSGEZICHTEN

INGEVOLGE ARTIKEL 20 VAN DE MONUMENTENWET

2.110519127004

GRAVE gemeente Grave

Toelichting bij het besluit tot aanwijzing van Grave als beschermd stadsgezicht.

Het beschermde stadsgezicht omvat het op bijgevoegde kaart (Rijksdienst voor de Monumentenzorg, tekeningnummer 136 I) door een stippellijn omgrensd gebied.

Publikatie van de **Rijksdienst voor de Monumentenzorg**.

Juli 1987.

Inleiding

De kern Grave ligt aan de Brabantse zijde van de Maas, ten westen van Nijmegen. De huidige ruimtelijke structuur vindt zijn oorsprong in de middeleeuwse vestingstad met beperkte handelsfunctie. De ruimtelijke structuur van Grave wordt bepaald door drie evenwijdig lopende straten die min of meer haaks op de kade gericht zijn. De strategische ligging van Grave aan de Maas op de grens van Gelre en Brabant maakten de vesting van groot militair belang. Tijdens de Tachtigjarige Oorlog werd om Grave een stelsel van bastions aangelegd. De stad heeft verscheidene belegeringen gekend: bij die van 1672 werd onder meer het kasteel verwoest. In 1680 werden de vestingwerken onder leiding van Menno van Coehoorn sterk uitgebreid en verbeterd. In 1874 werd ingevolge de vestingwet de vesting Grave als zodanig opgeheven. De vestingwerken werden vrijwel geheel gesloopt. Ter compensatie van het door het verdwijnen van de militaire functie opgetreden verlies aan werkgelegenheid, werden er van rijkswege een blindeninstituut en een psychiatrische inrichting gevestigd. Tevens kwam er een missionarisopleiding. Na de Tweede Wereldoorlog is er binnen de historische kern van Grave veel gesaneerd, met name in het westelijke deel. Voor het overige is de ruimtelijke structuur in hoofdopzet nagenoeg onveranderd gebleven. Dit gegeven, in samenhang met het nog in voldoende mate historisch waardevolle bebouwingsbeeld vormt de aanleiding tot de aanwijzing van Grave als beschermd stadsgezicht ingevolge artikel 20 van de Monumentenwet.

Ontstaan en ontwikkeling

Grave is ontstaan als heerlijkheidsstadje bij de burcht van de Heren van Grave, op korte afstand van de Maas dicht bij het punt waar het veenriviertje de Raam in de hoofdriever uitmondt. De Heren van Grave, de voormalige Heren van Cuyk, hebben de ontwikkeling van Grave tot stedelijke nederzetting bij die sterkte gestimuleerd.

Ter plaatse van de burcht en nederzetting bevond zich een natuurlijke verheffing in het landschap. De Beerse Overlaat ten oosten van Grave zorgde eeuwenlang (tot 1942) voor zijdelingse afvoer van overtollig Maaswater. Bij dergelijke jaarlijks terugkerende inundaties lag Grave droog ten opzichte van het omliggende overstromde gebied, waaruit de hogere ligging van het terrein ter plaatse van de nederzetting mag blijken.

Het is wellicht de mogelijkheid van inundatie door de Maas en de Raam

geweest die de Heer van Cuyk heeft doen besluiten hun in 1132 verwoeste sterkte niet te Cuyk maar ter plaatse van Grave te herbouwen waar door middel van een natte gracht en inundatie de militaire verdediging beter mogelijk was. De vesting te Cuyk lag weliswaar dicht bij de Maas, maar bleek slechts te beschikken over een droge gracht.

De overlevering wil dat Grave aan zijn naam komt door het (ver)graven van de natuurlijke hoogte bij het ontstaan van de nederzetting. In naamkundige kring wordt voor de oudste vermelding als 'Grauen' uit 1214 de betekenis 'gracht' vermeld.

De ontwikkeling van een nederzetting bij de burcht lijkt in de 12de en 13de eeuw plaats te vinden. Aanwijzingen daarvoor zijn de bouw van een parochiekerk rond 1225 à 1250, en de vermelding van schout en schepenen in 1254 wat wijst op een stedelijke samenleving. Vooral Heer Jan van Cuyk trachtte het aanzien van de stad te vergroten. Gedurende zijn bewind in de 13de eeuw werd de parochiekerk, de St. Elisabeth vergroot, het begijnhof en het gasthuis (1290) gesticht. Een datum van stadsrechtverlening is echter niet bekend.

Vermoedelijk is de stad in de 13de eeuw ook van een ommuring voorzien en lijkt het later bekende stratenplan in deze tijd grotendeels tot stand te zijn gekomen, de meeste straatnamen zijn in de 14de eeuw bekend. Aangenomen wordt, dat de oudste ommuring ongeveer hetzelfde cirkelvormig beloop had rond de stad als de later bekende versterkingen, wat betekent dat de oppervlakte stedelijk gebied nadien niet meer is vergroot. Het kasteel was binnen de ommuring aan zuidwestelijke zijde opgenomen, maar zelf ook nog omgeven door een natte gracht. Over de oudste handelsactiviteiten die in de beginfase van de stedelijke geschiedenis ongetwijfeld een rol hebben gespeeld is weinig bekend. In 1452 kreeg de stad, onder Gelders bestuur, toestemming tot het houden van twee vrije jaarmarkten en ruim 20 jaar later het privilege van bierbrouwen in het land van Cuyk; in 1541 zijn 25 brouwerijen bekend. In de 15de en 16de eeuw neemt Grave op bescheiden wijze deel aan de handel via de Maas. De machtige positie van het stroomopwaarts gelegen Venlo en het beperkte achterland van Grave, de bijna onbewoonde Peel, hielden een verdere groei van handel en van de nederzetting tegen. In 1475 werd bij het begijnhof het klooster Maria Graf gesticht, de bij het klooster gebouwde kerk vormt de oorsprong van de nog bestaande Hervormde Kerk. In 1639 werden het begijnhof en het klooster samengevoegd.

Een belangrijk deel van de Graafse geschiedenis wordt bepaald door de strategische ligging en de militaire functie van het stadje. De ligging op de grens van Gelre en Brabant, aan de Maas, aan de weg Den Bosch-Nijmegen en de mogelijkheid voor inundatie maakten de vesting van groot militair belang. Het eind van de 16de en 17de eeuw vormden in dit opzicht het belangrijkste tijdperk. De handel liep in die tijd terug, de stedelijke economie bleef (tot in de 19de eeuw) evenwel in stand dankzij de verzorging van de in het stadje gelegerde garnizoenen, waarvan het aantal manschappen de eigen bevolking in aantal soms te boven ging.

De samenstelling en het precieze beloop van de oude vestingwerken is niet bekend, onder andere door het ontbreken van een Van Deventerkaart voor deze stad.

Van 1568-1577 was Grave in Spaanse handen. In 1582 werd de bestaande verdediging vervangen door een stelsel met een natte gracht en zeven bastions, waarvan één aan de overzijde van de Maas. De bewoningsgeschiedenis en de ontwikkeling van het stratenpatroon is mede door het ontbreken van voldoende archeologische gegevens in de stad moeilijk te achterhalen. De aanwezigheid van pré-stedelijke elementen in de verkaveling is evenmin duidelijk, een verband tussen elementen binnen en buiten de stad (weg, perceelsgrens) is moeilijk te ontdekken omdat de zeer uitgebreide 17de-eeuwse vestingaanleg alle eventuele sporen in de directe omgeving van de stad heeft uitgewist. Guicciardini's plattegrond uit 1602 (fotobijlage, afb. 1) is één van de eerste, enigszins betrouwbare plattegronden van de stad.

Enkele kenmerken van de plattegrond geven iets aan over de aard van de ruimtelijke structuur. In de eerste plaats loopt de dijk langs de Maas die zich aan weerszijden van Grave uitstrekt niet in de stad door, een aanwijzing voor de hogere ligging van het stedelijk grondgebied.

Voorts is er geen sprake van andere dominante elementen in de ruimtelijke structuur: zo tekent de verbinding tussen de Hampoort aan zuidzijde en de Maaspoort aan noordzijde van de stad en onderdeel vormend van de weg tussen Den Bosch en Nijmegen zich niet duidelijk af in de plattegrond als een brede of rechte doorgaande weg.

Er lijkt eerder sprake te zijn van drie min of meer gelijkwaardige hoofdstraten, Hoofsche-, Rog- en Oliestraat die onderling verbonden zijn door Markt/Kleine Rogstraat en Klinker-/Brugstraat. Het geheel geeft de indruk van een zekere regelmaat in aanleg waarbij in het algemeen vierkante of rechthoekig gevormde

bouwblokken zijn ontstaan. De achtergrond van deze aanleg is niet duidelijk, mogelijk heeft de Heer van Grave hier een aandeel in gehad. Overige opvallende kenmerken in de plattegrond zijn het beloop van de ommuring en het opvallende smalle bouwblok tussen Lomberdstraat en Markt dat wellicht kan worden opgevat als een latere invulling en verkleining van het oorspronkelijke Marktplein dat voordien de zuidzijde van de Lomberdstraat als begrenzendende. Wanneer deze invulling, waarin onder meer de voorloper van het huidige Raadhuis is opgenomen, zou hebben plaatsgevonden, is niet bekend. De breedte van de straten komt niet erg overeen met die van later bekende situaties en zal, evenals het afwijkend beloop van Gasthuisstraat en St. Jorisstraat op onnauwkeurige kartering hebben berust. De Scheerestraat en Botermarkt zijn nog niet aangegeven. Ten westen van de Hoofschestraat bepalen het Kasteel aan zuidwestzijde en het kloosterterrein aan noordwestzijde het grondgebruik. Bij de aanleg van nieuwe vestingwerken in 1582 is aan noordelijke zijde de 'Oude Haven' gevormd tussen de nieuwe werken en de hier, tot op heden nog bestaande oorspronkelijke stadsmuur. Deze muur met daarin opgenomen vijf ronde muurtorens lijkt, gezien dit voorkomen, van middeleeuwse oorsprong te zijn. Na 1568-'77 volgde in 1586 een nieuwe Spaanse bezetting. Na een beleg van enkele maanden werd de stad in 1602 door Prins Maurits heroverd. De plattegrond van Blaeu uit 1649 (fotobijlage, afb. 2) geeft min of meer hetzelfde beeld als de plattegrond van Guicciardini.

In 1672 volgde de bezetting door de Franse troepen. Het daarop volgende langdurige beleg dat in krijgskundige kringen naam heeft gemaakt, resulteerde in 1674 in de Franse overgave. De belegering en ontzetting hadden desastreuze gevolgen voor de stad: de meeste woonhuizen, de gasthuiskapel en het kasteel werden geheel verwoest, de St. Elisabethskerk gedeeltelijk.

De wederopbouw in de jaren daarna verliep zeer moeizaam, met name aan de Hoofsche- en Gasthuisstraat bleven vele erven nog tientallen jaren onbebouwd. In 1680 en volgende jaren werden de eveneens zwaar beschadigde vestingwerken onder leiding van Menno van Coehoorn herbouwd. Het aantal bastions werd van zes naar vijf teruggebracht, in een kring rond de stad gelegen. De aanleg bestond voorts uit een hoofdgracht met vier ravelijnen, een enveloppe en een buitengracht. Aan de overzijde van de Maas was een hoornwerk en een natte gracht met twee ravelijnen

aangelegd. De ruim aangelegde vestingwerken besloegen qua oppervlakte een groter terrein dan de stad binnen de veste.

De bouw van de Hampoort in 1688 wordt gewoonlijk ook aan Van Coehoorn toegeschreven. Behalve als verdedigings- en toegangspoort, kon het gebouw twee bataljons voetvolk herbergen. Naast de verzorging van garnizoenen werd de stedelijke economie in de betrekkelijk rustige 18de eeuw bepaald door de regionale handel, waarbij vooral de graanhandel van belang was. De kaart van 1748 uit de Atlas van Hattinga (fotobijlage, afb. 3) belicht de militaire aspecten duidelijk, de stedelijke bebouwing wordt niet gedetailleerd aangegeven, wel zijn de Scheerestraat en Botermarkt inmiddels aangegeven.

Militaire barakken, kazernes en stallen waren voornamelijk aan de westzijde van de Hoofschestraat gelegen, ter plaatse van het voormalige kasteel geeft de kaart een 'groot kruitmagazijn' en vijf kazematten aan. Ook de tegenwoordige straatnaam Marstal (= paardestal) wijst op het militaire grondgebruik.

Tussen 1794 en 1813 was Grave opnieuw bezet door Franse troepen. Bij het vertrek van de Fransen in 1813 was Grave, evenals in 1674, een van de laatste steden waaruit de bezetter vertrok. Het kadastrale minuutplan van circa 1818 (fotobijlage, afb. 4) laat een ruimtelijke structuur zien die weinig afwijkt van oudere plattegronden. Ook hier valt het weinig intensieve bebouwingsbeeld op ten westen van de Hoofschestraat. In 1841 wordt begonnen met de bouw van een zeer grote kazemat, het Bomvrije, gelegen ten oosten van de stad.

Ruim 30 jaar later (1874) behoort Grave tot die vestigingen die door de Vestingwet worden opgeheven. In 1876 en volgende jaren wordt de vesting ontmanteld, worden de grachten gedempt en de terreinen aan particulieren verkocht. Van de zeer uitgestrekte vestingwerken zijn onder andere bewaard gebleven: het bastion Kasteel (zuidzijde), het bastion Bekaf (noordzijde), de Hampoort, de muur langs de Maas en Oude Haven, het westelijk deel van de hoofdgracht, dat als haven in gebruik genomen is en het zuidelijk deel van de buitengracht, op grotere afstand van de stadskern gelegen en duidelijk te zien op de topografische kaart uit 1928 (fotobijlage, afb. 5).

Met het wegvallen van de militaire functie valt ook de verzorgingsfunctie voor de aldaar gelegerde garnizoenen weg. Na circa 1870 vindt een gedeelte van de bevolking werk in de Duitse industrie, terwijl zich nadien verscheidene instellingen in de stad vestigen, vaak gebruik makend van

de vrijgekomen militaire terreinen en gebouwen.

Het sinds 1859 bestaande en in 1891 sterk vergrote St. Henricusgesticht (blindeninstituut) nam een groot deel van het terrein tussen Bagijne-, Hoofsche- en Trompetterstraat in beslag. In 1898 werd een Rijks Psychiatrische Inrichting, als tegemoetkoming voor het wegvallen van de militaire functie, in het westelijke stadsdeel gevestigd.

In 1895 vestigde zich een missionarisopleiding in een voormalige kazerne aan de De Ruyterstraat, in 1882 werd een tweede blindeninstituut, de Wijnberg, aan de Oliestraat gevestigd. In de 20ste eeuw is het stadsdeel ten westen van de Hoofschestraat opnieuw ingrijpend gewijzigd, waar bij het historische karakter vrijwel geheel verdwenen is. Door middel van verbreding van de Trompetterstraat (1925) kreeg de stad een nieuwe toegangsweg, samenhangend met de aanleg van een brug over de Maas ten westen van de stad. In 1960 werd de Infirmierie op het voormalig kloosterterrein afgebroken, in 1966 werd het Henricusgesticht verplaatst waarbij de oorspronkelijke gebouwen werden afgebroken.

Ten oosten van de Hoofschestraat vormen de afbraak van huizen en pomp aan de Botermarkt (1955), de afbraak van vrijwel alle huizen aan de Scheerestraat (1970), het ten dele verdwijnen van de Lomberdstraat door de uitbreiding van het stadhuis en de vorming van nieuwe ruimten als 'Hofplein' (jaren zeventig) de ernstigste ingrepen in de ruimtelijke structuur. Tevens is door de sanering van het hofje de 'Pauselijke Staten' en de bouw van een bejaardenflat ter plaatse, de oude haven geïsoleerd komen te liggen van de oude stad.

Huidig ruimtelijk karakter

Het huidig ruimtelijk karakter van Grave wordt voor het stadsdeel oostelijk van de Hoofschestraat nog voor een belangrijk deel bepaald door het middeleeuwse stratenplan en het historische bebouwingsbeeld. De historische kern van Grave wordt in het noorden begrensd door de Maas en een jacht- annex industriehaven. In het zuiden door de oude Graafsche Weg van Den Bosch naar Nijmegen (ter plaatse Arnoud van Gelderweg geheten), welke even ten noorden van Grave de Maas oversteeft, en de weg naar de rivierdijk (St. Elisabethstraat en Jan van Cuykdijk geheten). Aan de loop van de Graafsche Raam, aan de zuidwestzijde van de historische kern, zijn nog de contouren van de voormalige vestingwerken te herkennen. Ten westen en zuidoosten daarvan liggen nieuwbouwwijken.

Grave wordt in zuidelijke richting

ontsloten via de St. Elisabethstraat (langs de Hampoort) en in westelijke richting via de Trompetterstraat, die aansluiting vinden op eerder genoemde provinciale weg. In oostelijke richting loopt de Brugstraat, overgaand in de Jan van Cuykdijk, naar Cuyk.

Als belangrijke openbare ruimten binnen de historische kern kunnen genoemd worden de Markt, waaraan de katholieke kerk en het stadhuis staan, en het parkeerplein voor de nieuwbouw van het stadhuis aan de Hoofschestraat, Hofplein geheten. Een duidelijk centrum ontbreekt evenwel.

In de Ham-, Rog-, Maas-, westelijke Olie-, Gasthuis-, Klinkerstraat en Markt is nog in overwegende mate sprake van een historisch bebouwingsbeeld, alsmede van bebouwing in historiserende trant. Het historische rooilijnenbeloop is in genoemde straten behouden gebleven. Enkele bijzondere elementen in het bebouwingsbeeld zijn de protestantse en katholieke (St. Elisabeth)kerk, het stadhuis en, aan de rand van de historische kern gelegen, de Hampoort.

De historische schaal en verkaveling zijn echter nog slechts ten dele bepalend voor de bebouwing in de historische kern. Met name het gebied westelijk van de Hoofschestraat en het nieuwe stadhuis met directe omgeving worden gekenmerkt door nieuwbouw, die geen relatie heeft met het historische stratenplan en de schaal van de bebouwing. De oostzijde van de Oliestraat heeft weliswaar zijn oude beloop behouden, maar een bebouwing gekregen die qua omvang sterk afwijkt van de historische schaal. Daarnaast valt met name de negen verdiepingen tellende bejaardenflat aan de kant van de Oude Haven, achter de oostelijke huizenrij aan de Oliestraat op. De muren van de Oude Haven zijn gerestaureerd. Van een havenfunctie is evenwel nauwelijks nog sprake.

De nieuwe, grootschalige bebouwing oostelijk van Achter de Marstal evenals de nieuwbouw aan de Hoofschestraat is aangepast aan de historische rooilijnen. De historische bebouwing en bebouwing in historiserende trant heeft over het algemeen een hoogte van drie bouwlagen met een pannenschilddak. De breedte is over het algemeen drie à vier vensterassen. De panden zijn opgetrokken uit baksteen, veel zijn wit of lichtgrijs geschilderd.

De bebouwing is over het algemeen aaneengesloten in een vloeiende rooilijn. Waar de historische bebouwing in de regel direct aan de straat ligt, is bij veel nieuwbouw een trapje, danwel extra parkeerruimte voor de

woningen aangebracht waartoe de rooilijn enigzins is teruggelegd.

De straatprofielen bestaan over het algemeen uit een traditionele driedeling met molgoten en een keibestrating, gecombineerd met baksteen.

Karakteristiek zijn een aantal smalle stegen, die doorsteken vormen of toegang bieden tot het hart van een bouwblok. Daarbij zijn te noemen: Visserstraat en Korte Rogstraat tussen Maasstraat en Oliestraat, Weversgang tussen Klinkerstraat en St. Jorisstraat en verder Kazerneplein en Papengang. Rondom het koor van de katholieke kerk en langs de noordelijke kerkmuur loopt een steegje, Achter de Kerk geheten, met een duidelijk achterstraat karakter: er zijn garages en bergingen gelegen. De steeg achter het stadhuis (Lombertstraat), die van Rogstraat naar de Hoofschestraat liep, is, evenals de Scheerestraat die van Klinkerstraat naar de Markt loopt, door met name de nieuwbouw van het gemeentehuis verloren gegaan.

Openbaar groen is er alleen in de vorm van bomen op de Markt (met natuurstenen pomp uit 1798), langs de Maaskade, die door een kademuur duidelijk begrensd is, aan de voormalige Botermarkt en aan de Hoofschestraat.

Vanaf de kade is er zicht over de Maas en op het agrarisch gebied aan de Gelderse zijde. Achter de voormalige militaire panden aan Achter de Marstal ligt nog een bolwerk (Kastele), dat met bomen begroeid is, maar nauwelijks vanuit de historische kern te zien is. Vanaf dit bolwerk zelf bestaat een waardevol uitzicht op de stad, waarbij de zuidgevel van de St. Elisabethkerk een grote rol speelt.

Op de als bijlage opgenomen historisch-ruimtelijke waarderingskaart (Rijksdienst voor de Monumentenzorg, kaartnummer 136 II) zijn de historische structuur- en beeldwaarde van de kern Grave in hoofdlijnen weergegeven.

Naar uit de beschrijving van het huidig ruimtelijk karakter en de bijgevoegde historisch-ruimtelijke waarderingskaart moge blijken, is het beschermingsbelang in de eerste plaats gelegen in handhaving van de nog aanwezige historisch-ruimtelijke structuur. De belangrijkste componenten daarvan zijn het historische stratenplan, de nog aanwezige historische rooilijnen en de schaal van de bebouwing en het ten dele nog historische bebouwingsbeeld, met als zwaartepunten de Markt, met de daaraan gelegen katholieke kerk en het stadhuis, en de Ham-, Rog-, Maasstraat.

Omgrenzing beschermd gebied

De omgrenzing van het stadsgezicht Grave omvat de nog gaven historisch-ruimtelijke structuur van de stadskern. Als begrenzing is de oude stad binnen de voormalige vestingwerken gekozen, met uitzondering van het gebied ten westen van de Hoofschestraat en ten oosten van de Oliestraat, waar ten gevolge van nieuwbouw de historisch-ruimtelijke structuur en het historische bebouwingsbeeld niet meer aanwezig zijn.

De begrenzing van het stadsgezicht is weergegeven op kaartnummer 136 I.

Rechtsgevolg bescherming

Ter effectivering van de bescherming van het aangewezen stadsgezicht moet ingevolge artikel 37, lid 8 van de Wet op de Ruimtelijke Ordening een bestemmingsplan ontwikkeld worden. De toelichting bij het besluit tot aanwijzing van het beschermde stadsgezicht kan wat het beschermingsbelang betreft tot uitgangspunt dienen.

Doel van de aanwijzing is, de karakteristieke met de historische ontwikkeling samenhangende structuur en ruimtelijke kwaliteit van het gebied te onderkennen als zwaarwegend belang bij de verdere ontwikkeling binnen het gebied. De aanwijzing beoogt op die wijze een basis te geven voor de ruimtelijke ontwikkeling, die inspeelt op de aanwezige kwaliteiten, daarvan gebruik maakt en daarop voortbouwt.

Geraadpleegde literatuur:

Aa, A.J. van der
Aardrijkskundig Woordenboek der
Nederlanden. dl. 4. Gorinchem,
1843.

Douma, H.
Grave en het Land van Cuijk in oude
ansichten. Zaltbommel, 1969.

Douma, H.
'Grave als vestingstad', Merlet, XIII
(1977) 43-51.

Douma, H.
'Het Keurboek of Geelboek van de
stad Grave vanaf 1551', Merlet, XIV
(1978) 88-95.

Gysseling, M.
Typonomisch Woordenboek van
België, Nederland, Luxemburg,
Noord-Frankrijk en West-Duitsland
(vóór 1226). dl. I. s.l., 1960.

Hendriks, P.
Geschied- en aardrijkskundige
beschrijving der stad Grave. 2 dln.
Grave, 1845, resp. 1846.

Oirschot, A. van en Akerboom, J.
't Is zonde van Brabant. Helmond,
1978.

Roelofs, F.M.T.
Geschiedenis van Grave. Grave,
1938.

Tirion, I.
Tegenwoordige Staat der Nederlan-
den. dl. 2. Amsterdam, 1751.

Colofon:

Uitgave van de Rijksdienst voor de
Monumentenzorg, Zeist.

Historisch-geografisch onderzoek:
Rijksdienst voor de Monumentenzorg,
Zeist.

Stedebouwkundig onderzoek:
Geojoch (drs. J. Hollestelle), Utrecht.

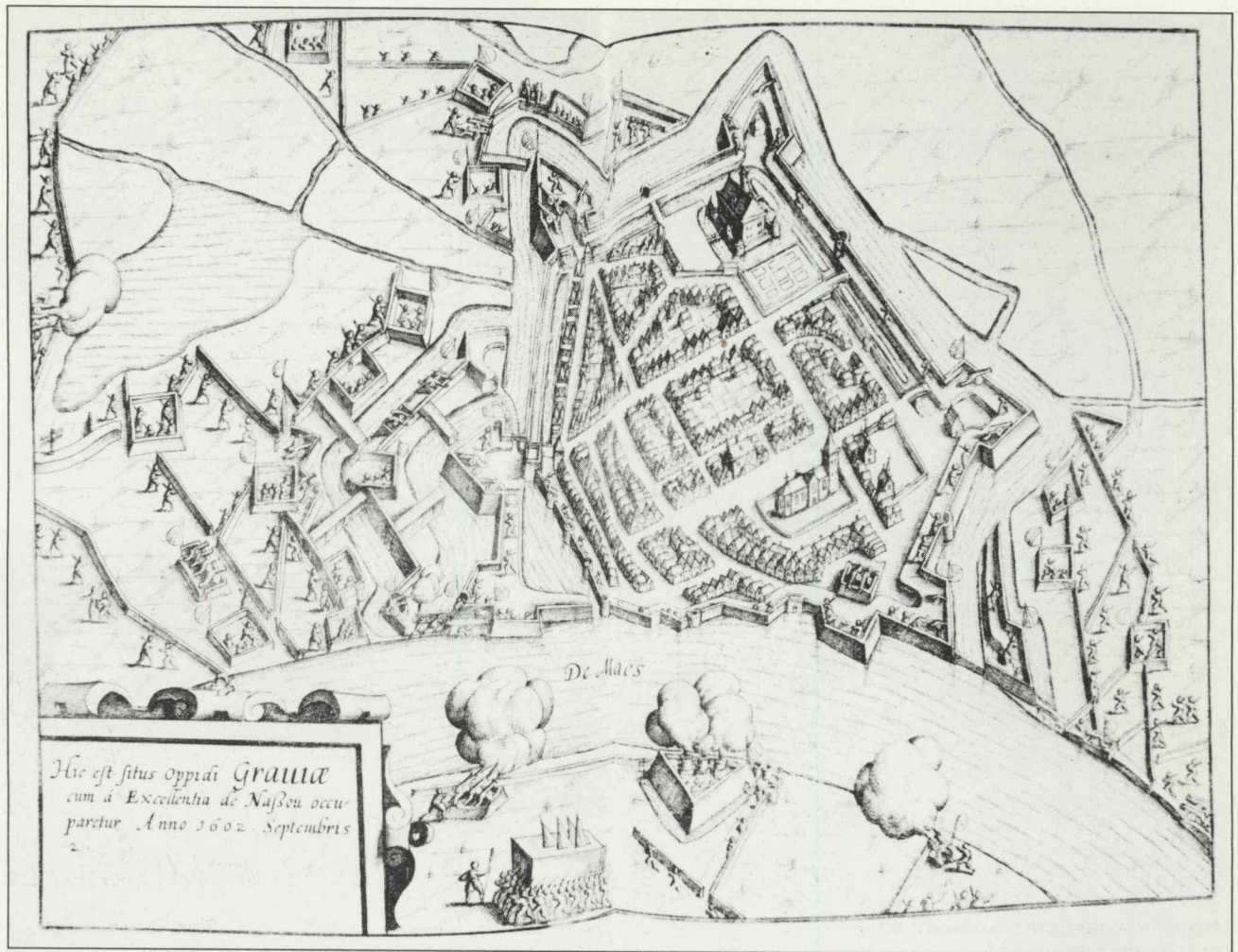
Foto's:
Dienst van het Kadaster en de
Openbare Registers, Apeldoorn (afb.
4);
Rijksdienst voor de Monumentenzorg,
Zeist (afb. 1, 2, 3, 5, 6);
Topografische Dienst, Emmen
(omslag).

Kaarten:
Studio Ineke van der Burg, Bilthoven.

Verkoopprijs f 10,-.
Deze publikatie is schriftelijk of
telefonisch te bestellen bij het
Distributiecentrum DOP
Postbus 20014
2500 EA 's-Gravenhage.
Telefoon: 070-78 98 80.
Onder vermelding van bestelnummer
of ISBN 90 346 1164 7.

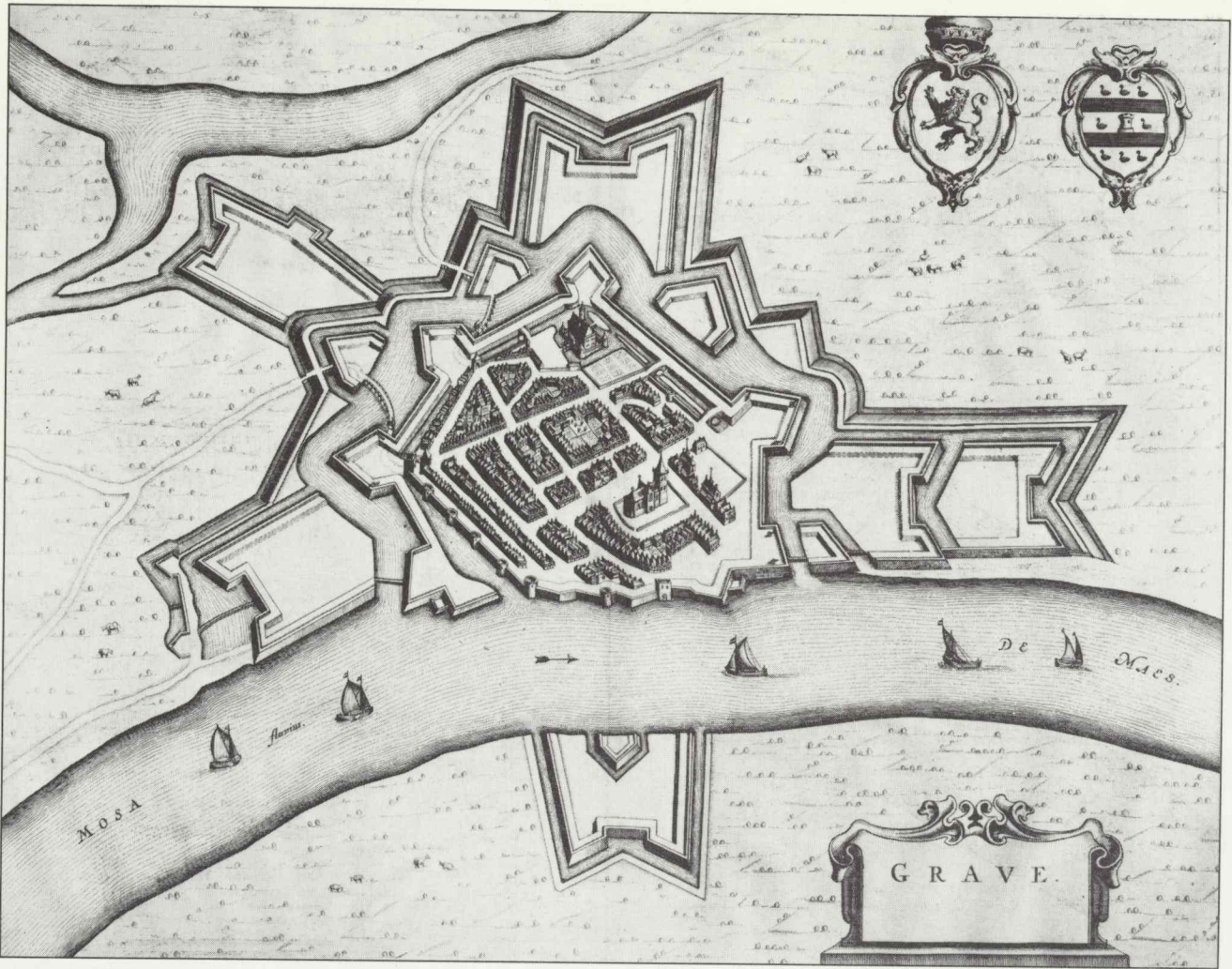
Druk:
Staatsdrukkerij, 's-Gravenhage.

Fotobijlage

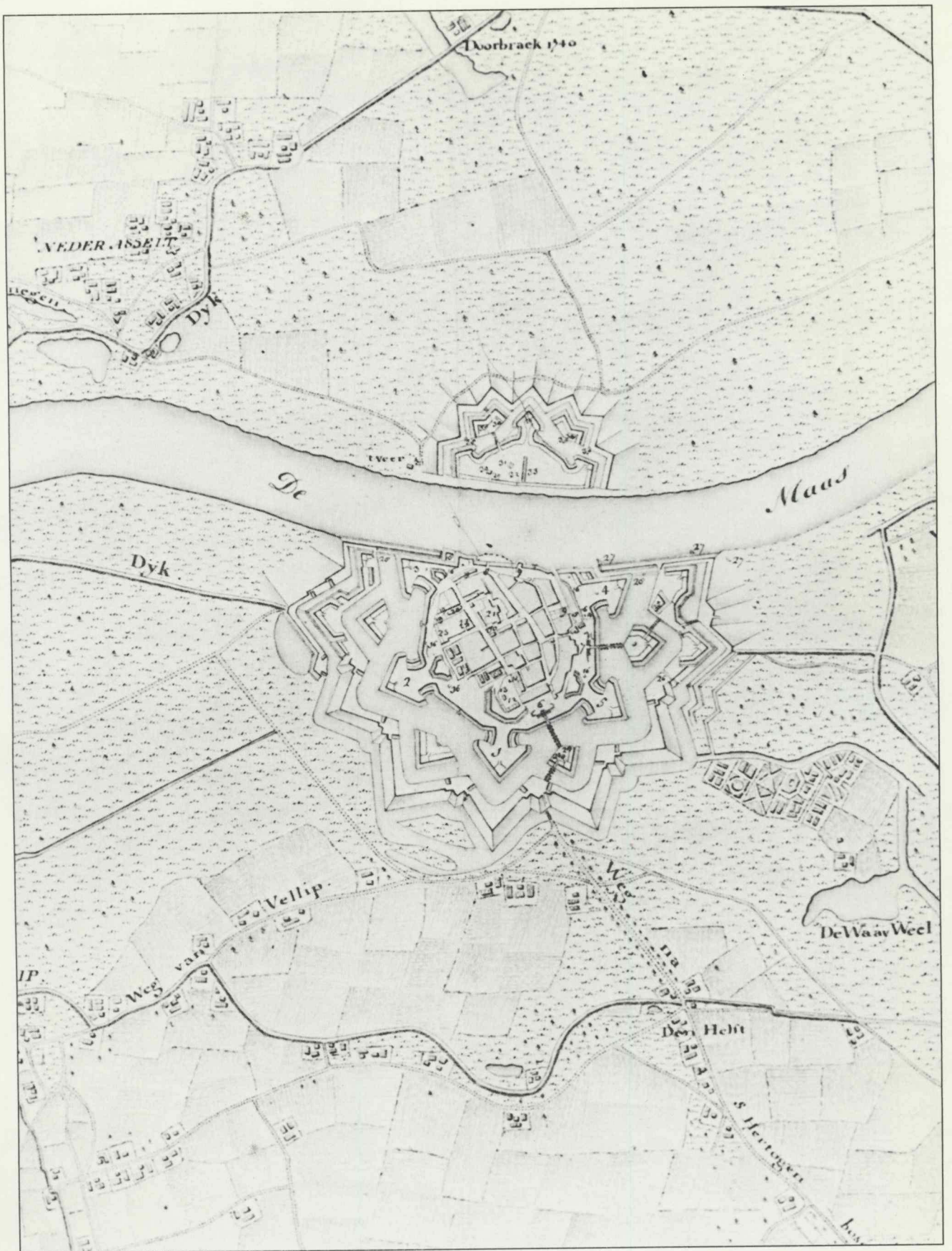

Afb. 1. Guicciardini, Hic est situs oppidi graviae cum á Excellentia de Nassou occuparetur Anno 1602. septembris 2. 1968 (facsimile herdruk van 1612).

2.110519127007

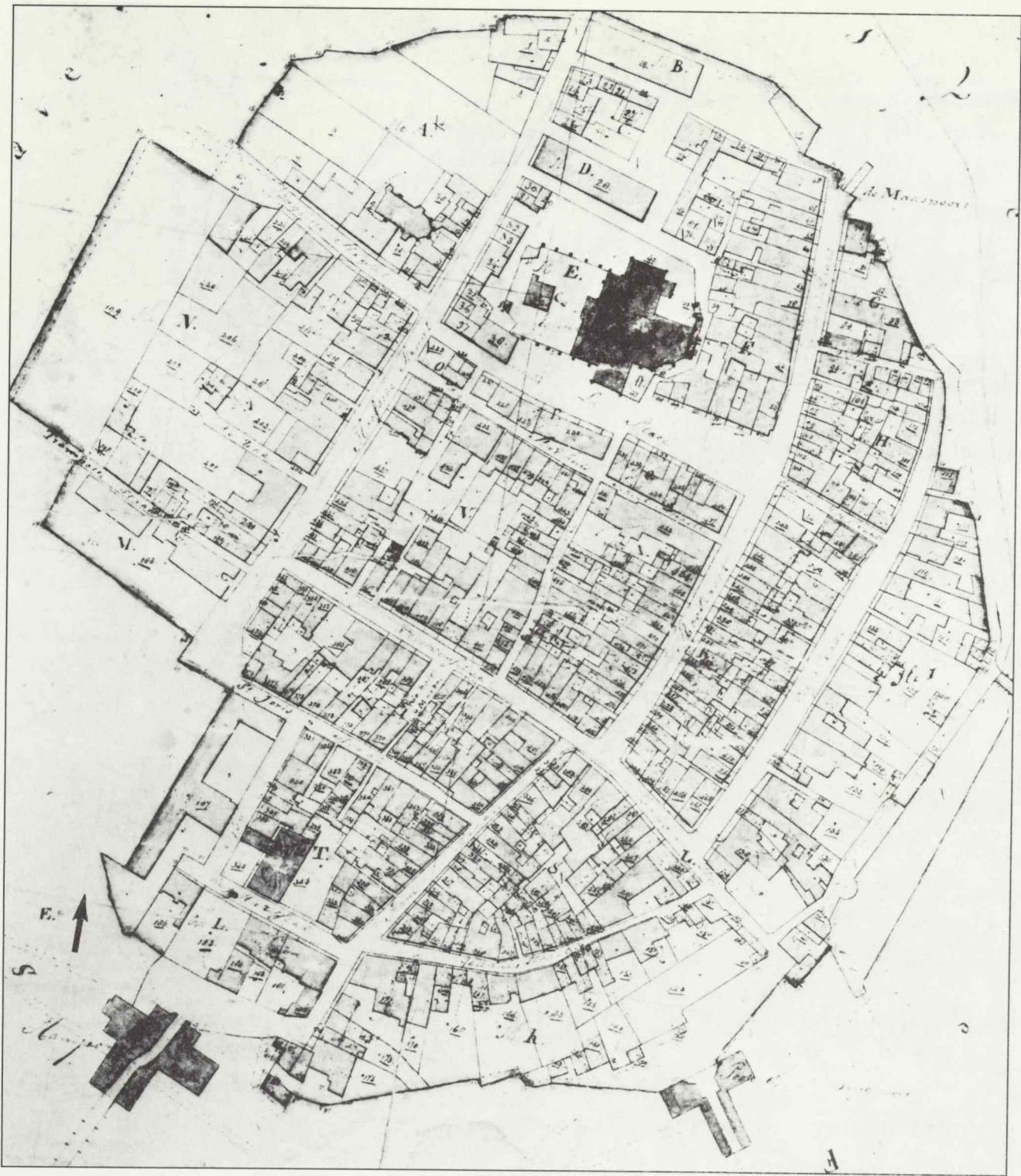

Afb. 2. J. Blaeu, Tooneel der steden van de Vereenighde Nederlanden, met hare beschrijvingen. Blad Grave, 1649.

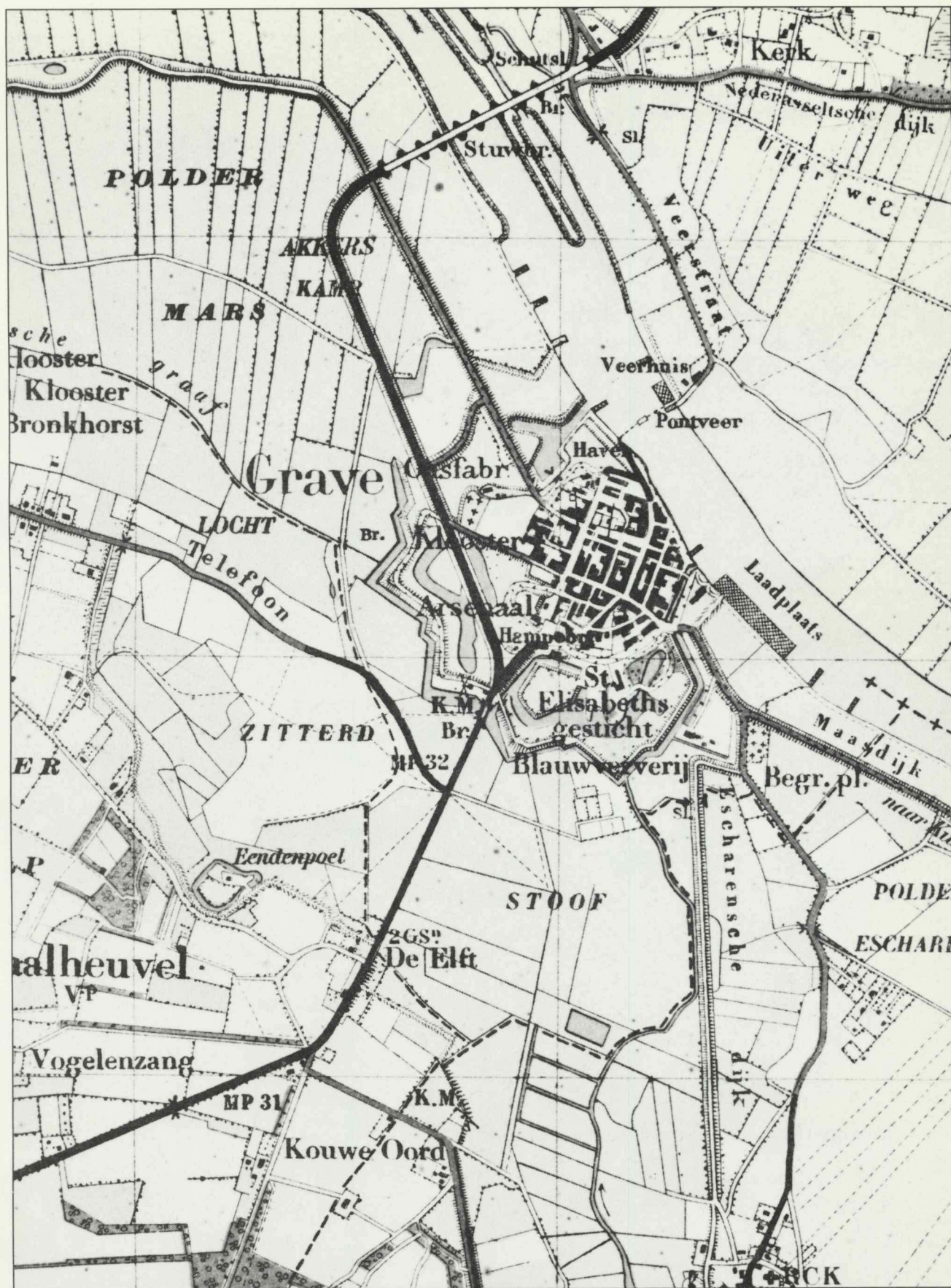

Afb. 3. Hattinga, Plan van de Grave en omliggende landen. 1977 (facsimile herdruk van 1748), fragment.

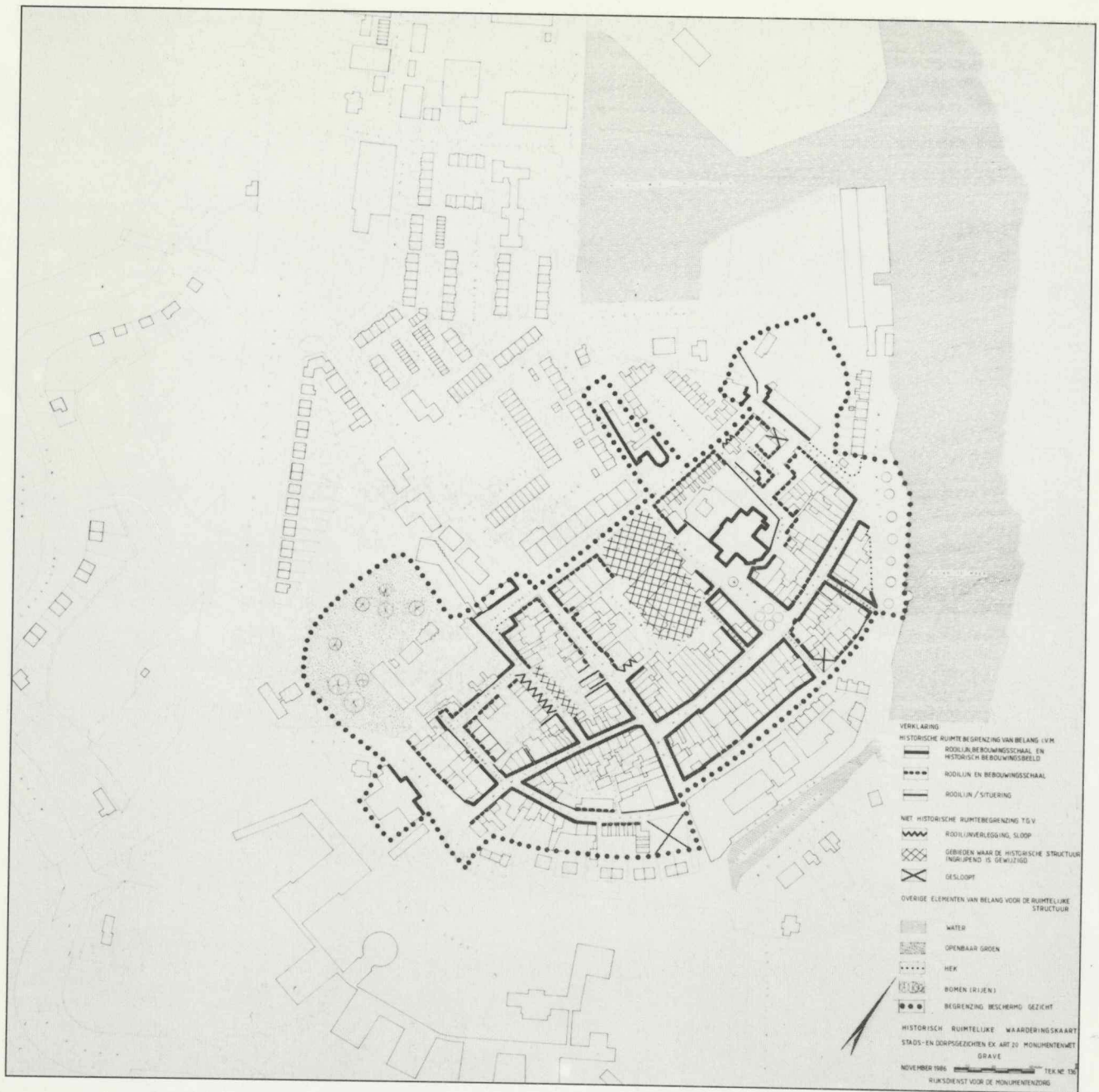
2.110519127008

Afb. 4. Kadastraal Minuutplan gemeente Grave, circa 1818, fragment.

Afb. 5. Topografische Kaart van het Koninkrijk der Nederlanden, schaal 1 : 25.000, blad 571, verkend in 1866, herzien in 1895, ged. herzien tot 1928, fragment.

Afb. 6. Historisch-ruimtelijke waarderingskaart, 1986.

